

МЕНЕДЖМЕНТ ТА МАРКЕТИНГ

УДК 631.1:338:51-77

КОНЦЕПТУАЛЬНІ ОСНОВИ МЕХАНІЗМУ УПРАВЛІННЯ ЕКОЛОГО – ЕКОНОМІЧНОЮ СИСТЕМОЮ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ НА МІКРОРІВНІ ©

*В.А. ФОСТОЛОВИЧ, кандидат
сільськогосподарських наук,
доцент кафедри економіки та аналізу,
Вінницький національний
аграрний університет)
(м. Вінниця)*

В статті обґрунтовано основні концептуальні аспекти функціонування системи. Визначено основні властивості еколого-економічної системи сільськогосподарського підприємства на мікрорівні. Представлено інструменти впливу на еколого - економічну систему та подано механізм удосконалення елементів управління сільськогосподарським підприємством. Досліджено, що завдяки таким інструментам на різних етапах процесу господарювання у підприємствах з'являються широкі аналітичні можливості, формується достатня для якісного управління інформаційна база даних, здатна консолідувати весь інформаційний потік. Розроблений механізм є добрим дороговказом для керівництва підприємства, який в будь-якій ситуації та у необхідний період на основі реальних та актуальних аналітичних даних уможливорює швидке реагування на зміни умов ринку, орієнтоване на максимальний економічний, екологічний та соціальний ефекти.

Ключові слова: підприємство, економічна ефективність, екологічний аспект, еколого-економічна система, властивості системи, інструменти управління

Рис. 2. Літ. 9.

Постановка проблеми. Ринок в умовах глобалізації виглядає як єдина висококонкурентна система різних суб'єктів, які пропонують товари, роботи та послуги, намагаючись реалізувати їх найбільш результативно із оптимальними як матеріальними, так і енергетичними витратами. Дефіцит ресурсного потенціалу у підприємств та прагнення зайняти максимально можливу частину обраного сегменту ринку спонукають до пошуку учасниками сучасних економічно вигідних підходів як до безпосередньо виробничих процесів, так і до механізмів управління ними. Специфічні умови в такій ситуації склались для учасників аграрного бізнесу. Швидка трансформація ринку, котра орієнтована на міжнародне і світове співробітництво, вимагає відповідної реакції на зміни її учасників. Сільськогосподарські підприємства України не завжди володіють відповідними як фінансовими, так і інформаційними, технічними і технологічними ресурсами для реагування на такі вимоги.

© В.А. ФОСТОЛОВИЧ, 2016

Однією з вимог світового ринку та міжнародного співробітництва є дотримання екологічної безпеки. Оскільки сільськогосподарські підприємства мають постійний безпосередній вплив на навколишнє природне середовище у виробничому процесі, то досліджувати чинники та зв'язки, які визначають економічний результат, виникає потреба у поєднанні із екологічними факторами. Звідси виникає необхідність вивчення еколого-економічної системи в ринковому середовищі.

Власне сама процедура управління такою системою ускладнюється через виникнення додаткових зв'язків та ризиків, пов'язаних із їх взаємодією. Тому, слід адаптувати сучасні інструменти управління та компонувати їх на етапах планування, виробництва та реалізації продукції, які забезпечать отримання максимального екологічного, економічного та соціального ефекту із мінімальними витратами ресурсів і енергії.

Аналіз останніх досліджень. Вивченню даного питання присвячено багато наукових праць вітчизняних та зарубіжних науковців. Зокрема: Н. Буреннікова [1], Л. Горбач [3], С. Дорогунцов [3], Н. Поліщук [4, 5, 7, 8], Т. Ревко [6], М. Хвесик [3], В. Ярмоленко [8]. Але потребує додаткового вивчення питання концептуальних основ системи управління сільськогосподарськими підприємствами із застосуванням сучасних інструментів. Слід розробити механізм інтегрованої системи управління із актуальними базовими елементами, адаптованими до підприємств аграрної сфери.

Постановка завдання. Важливим завданням є дослідження процедури управління еколого-економічною системою в сільськогосподарських підприємствах за кожним із процесів. Необхідно розробити модель управління підприємством, адаптувавши інструменти управління до кожного із процесів: від планування, виробництва та реалізації продукції до визначення реального економічного результату діяльності. Необхідно розробити модель управління підприємством, адаптувавши інструменти управління до кожного із процесів.

Виклад основного матеріалу дослідження. Визначення поняття еколого-економічна система представлено в економічній енциклопедії ще в 2000 році, де зазначено, що «**еколого-економічна система** - відносно самостійна природно-виробнича система, до якої входять природні, промислові, аграрні та комунально-побутові об'єкти, що функціонують як єдине ціле. Характеризується мінімальними матеріальними й енергетичними витратами за умови отримання запланованого обсягу продукції, досягнення оптимальної продуктивності використання природних ресурсів і забезпечення необхідної якості довкілля...» [2]. Тому, оцінюючи систему господарювання сільськогосподарського підприємства, слід застосовувати системний підхід в усіх його аспектах та у зв'язках елементів кожного виробничого процесу із навколишнім середовищем. Саме в сільськогосподарських підприємствах це є досить складним питанням, оскільки не всі елементи впливів визначено та ідентифіковано, тобто не встановлено параметри впливів та не оцінено вартість змін в навколишньому середовищі, які вони викликають. Це ускладнює визначення реального ефекту від ведення бізнесу сільськогосподарськими підприємствами. Система сільськогосподарського виробництва є специфічною, оскільки всі процеси виробництва продукції, робіт та послуг пов'язані сильними зв'язками із довкіллям шляхом обміну речовин, енергії та ресурсів, а ефективність її функціонування (використання ресурсів і наслідки впливу на навколишнє середовище) вимірюється не лише кількісними, а і якісними показниками [5].

Властивості еколого-економічної системи є набагато складнішими, оскільки характеризуються більшою кількістю елементів, які взаємодіючи формують нові характеристики із різним рівнем результативного економічного, екологічного та соціального впливів (Рис. 1).

Зовнішні та внутрішні фактори, впливаючи на елементи системи, породжують різного роду та сили дії наслідки. Важливим є виявлення, передбачення та організація і спрямування дії факторів таким чином, щоб отримати максимально можливий позитивний економічний ефект, орієнтований на екологічну та соціальну безпеку.

Рис. 1. Властивості еколого-економічної системи сільськогосподарського підприємства

Джерело: Розроблено автором

В основі розвитку кожної країни, зокрема і України, покладено поняття економічної безпеки, оскільки вона є однією з головних складових національної безпеки. Відповідно до Наказу № 60 Міністерства економіки України від 2 березня 2007 року про «Методику розрахунку рівня економічної безпеки України» термін трактується як: «...Економічна безпека - це такий стан національної економіки, який дає змогу зберігати стійкість до внутрішніх та зовнішніх загроз і здатний задовольнити потреби особи, сім'ї, суспільства та держави». Екологічний фактор у складі економічної безпеки посідає одне із ключових місць, оскільки для: кожного індивіда важливими є сприятливі умови існування (чисте повітря, «здорова» їжа, якісна вода, гарні місця відпочинку та проживання); для сім'ї – здоров'я членів родини та їх благополуччя; для суспільства – соціальна, юридична, політична

стабільність та екологічна безпека; для держави – спроможність сталого розвитку, конкурентоспроможне міжнародне співробітництво та партнерство, здатність протистояти загрозам (внутрішнім та зовнішнім).

Наше бачення розділяють вітчизняні науковці. Так, Л.Г. Мельник, Л. Хенс, та ін. стверджують, що «... екологічна безпека передбачає утримання природно-ресурсного потенціалу країни у такому стані, який забезпечував би виконання природним середовищем трьох груп функцій: 1) соціальних (забезпечення фізичного та морального здоров'я людини і її соціального розвитку); 2) екологічних (підтримка стійкого стану екосистем); 3) економічних (темпи використання відновлюваних природних ресурсів не повинні перевищувати темпи їх самовідтворення, а темпи використання невідновлюваних ресурсів повинні бути на рівні швидкості їх заміщення відновлюваними)» [3].

Адаптуючи вимоги національного та міжнародного законодавства до вітчизняних сільськогосподарських підприємств, слід виділити структурні складові екологічної безпеки з метою подальшого управління ними та їх спрямування у потрібний напрямок. Ревко Т.В. виділяє наступні складові елементи екологічної безпеки сільськогосподарських підприємств: «...1) екологічно чиста продукція - матеріали або продукти (харчового, технічного призначення), що не містить у собі шкідливих домішок у концентраціях, небезпечних для природного середовища, тварин і рослин, здоров'я людей; 2) екологічно чисті ґрунти - такі, які не містять шкідливих елементів та їх сполук у кількостях, що загрожують стану ґрунтової біоти і здоров'ю людини; 3) екологічно чисте виробництво - рівень організації виробництва, при якому встановлюється відповідність екологічним вимогам» [6, с. 107-112].

Ми вважаємо, що таких елементів є більше, оскільки всі впливи викликають зміни властивостей системи. Питання лише у напрямку таких змін: позитивному чи негативному. Якщо зміни в позитивному напрямку – то система розвивається в бажаному нам напрямку, якщо навпаки – то починається руйнування заданої нами моделі системи. Тому вкрай необхідною є процедура упорядкування елементів системи в такому порядку, який сприятиме максимальному опору негативним впливам та уможливить максимальну відкритість системи до дії позитивних впливів. Тобто дії, які поліпшать еластичність системи. Це можливо лише при удосконаленні елементів системи управління сільськогосподарським підприємством шляхом застосування сучасних інструментів в процесі управління і чіткого дотримання вимог та принципів її функціонування [7, с. 258].

Сучасну систему управління сільськогосподарським підприємством слід формувати таким чином, щоб в умовах стрімких динамічних ринкових перетворень при вирішенні бізнесових завдань бути впевненому у стабільному розвитку підприємства. Тому, вся система управління та менеджмент конкретної сфери господарської діяльності повинен бути орієнтований на ефективність виконання стратегічних і тактичних завдань із визначеним результатом. Для цього слід впровадити та володіти керівникам різних рівнів та персоналу сучасними інструментами управління і контролю. Тому нами удосконалено систему управління сільськогосподарських підприємств і розроблено механізм її функціонування із врахуванням економічного, екологічного та соціального факторів (рис. 2).

Рис. 2. Механізм та інструменти інтегрованої системи управління сільськогосподарським підприємством

Джерело: Власна розробка автора на основі [8]

Це є модель інтегрованої системи управління. Вона ґрунтується на дотриманні принципів сертифікованих систем із застосуванням діючих інструментів, які слід застосовувати на різних етапах виробничого процесу, циклу реалізації продукції та процесу удосконалення. Перевагами такої системи управління є наявність актуальної інформації, отриманої щоденно керівними ланками для обґрунтованого прийняття ефективних управлінських рішень. За допомогою даних інструментів розробляється прогнозна інформація, яка вказує на подальші кроки при вирішенні проблемних ситуацій, можливі шляхи їх розв'язання, термін виконання завдань і напрямок наступних дій.

Крім того, дотримання керівним персоналом різних рівнів принципів сертифікованих систем управління виключає можливість припущення помилки при прийнятті управлінських рішень. Дана модель управління підприємством допомагає виявляти несприятливі моменти, вирішувати поточні проблеми, знижуючи витрати при реалізації ділових пропозицій та програм. Це все сприяє підвищенню ефективності управління сільськогосподарським підприємством та уможлиблює досягнення запланованих економічних, екологічних та соціальних результатів.

Використовуючи традиційні інструменти в управлінні сільськогосподарським підприємством (Діаграми перебігу процесів, карти контролю, контрольні листи, діаграма Ishikawy, діаграм Pareto, гістограми, точкові діаграми кореляції) всі цілі завдання чітко вибудовуємо за ієрархічним принципом із вказуванням збалансованих, взаємопов'язаних дій. При цьому всі дії мають індикатори виконання сформованих цілей та плану.

На етапі функціонування системи доцільно застосовувати нові інструменти (схеми взаємозв'язків, діаграма відносин, схеми-матриці, матриця аналізу даних, діаграми стрілкові, дерево прийняття рішень, програмний графік процесу прийняття рішень), де перебіг процесів аналізують за допомогою показників, які визначають перспективи та ефективність кожного із виробничих та бізнес-процесів. За допомогою таких інструментів можливим є визначення цільового значення показників та встановлення календарних строків отримання очікуваних результатів.

Варто зазначити, що при встановленні певної цілі у сільськогосподарських підприємствах слід планувати такі заходи, реалізуючи які можливим буде її досягнення. Досягти поставленої мети можна із застосуванням різних підходів та різними шляхами. Вибір шляху реалізації мети слід робити виходячи із конкретних показників ресурсних (матеріальних, фінансових, трудових, часових) спроможностей підприємства. На цьому етапі слід використовувати додаткові інструменти системи управління (візуалізація даних, аналіз силового поля, методика ABCD, методика ABC, аналіз впливів, мозковий штурм) на основі аналітичних показників, трансформованих з системи оцінок у систему управління.

Завдяки таким інструментам на різних етапах процесу господарювання у підприємства з'являються широкі аналітичні можливості, формується достатня для якісного управління інформаційна база даних, здатна консолідувати весь інформаційний потік.

Висновки. Отже, впровадивши системний підхід до управління сільськогосподарським підприємством доцільно використовувати сучасні елементи інструментів системи управління, які є взаємозалежними та взаємодоповнюючими,

здатними у поєднанні спонукати до прийняття ефективних управлінських рішень, застосовуючи планування та бюджетування найбільш вигідно та своєчасно розподілити наявні засоби та ресурси для досягнення поставлених цілей. Розроблений нами механізм може слугувати дороговказом для керівництва підприємства, який в будь-якій ситуації та у необхідний період на основі реальних і актуальних аналітичних даних уможливує швидке реагування на зміни умов ринку орієнтоване на максимальний економічний, екологічний, соціальний ефекти.

Список використаних джерел

1. Буреннікова Н. В. SEE-управління на базі складових результативності як засіб підвищення дієвості процесу функціонування складних систем: сутність, методологія, Н.В. Буреннікова, В. О. Ярмоленко // Бізнес-Інформ. - № 1 '2016 р. (456). – С. 145 - 153
2. Економічна енциклопедія: У трьох томах. Т. 1. / Редкол.: ...С. В. Мочерний (відп. ред.) та ін. – К.: Видавничий центр “Академія”, 2000. – 864 с.
3. Екосередовище і сучасність. У 8 т. / С.І. Дорогунцов, М.А. Хвесик, Л.М. Горбач та ін. Т.8. Природно–техногенна безпека: Монографія. - К.: Кондор, 2008. - 576 с.
4. Поліщук Н.В. Інноваційні підходи до компаративного аналізу результативності процесу здійснення капітальних інвестицій на охорону навколишнього природного середовища: міждержавний аспект / Н.В. Поліщук // Інноваційна економіка. - № 8. – 2013. – С. 163 – 167
5. Поліщук (Буреннікова) Н. В. Функціонування економічних систем: моделі складових результативності: [моногр.] / Н. В. Поліщук. – Вінниця: Вінницький національний аграрний університет, 2010. – 396 с.
6. Ревко Т. В. Еколого-економічна безпека розвитку водного господарства та напрями її забезпечення / Т.В. Ревко // Екологічний вісник. - 2010. - № 2. - С. 107 – 112.
7. Фостолович В.А. Елементи удосконалення системами управління підприємством в умовах глобалізації / В.А. Фостолович // Економічні науки. Серія «Облік і фінанси». Випуск 12 (45). Частина 2. – 2015 - С. 250-261
8. Ярмоленко В. О., Поліщук Н. В. Складові результативності функціонування складних систем як об'єкти моделювання / В.О. Ярмоленко, Н.В. Поліщук // Вісник Черкаського університету. Серія Економічні науки. – Черкаси: ЧНУ. – 2012. – №. 33. – С. 246.
9. Quality management tools [Електронний ресурс] Дата доступу 8.01.2016 р. // http://www.governica.com/Narz%C4%99dzia_zarz%C4%85dzania_jako%C5%99

Список джерел у транслітерації / References

1. Buriennikova N. V. SEE-upravlinnia na bazi skladovykh rezultatyvnosti yak zasib pidvyshchennia diievosti protsesu funktsionuvannia skladnykh system: sutnist, metodolohiia, N.V. Buriennikova, V. O. Yarmolenko // Biznes-Inform. - № 1 '2016 r. (456). – S. 145 - 153
2. Ekonomichna entsyklopediia: U trokh tomakh. T. 1. / Redkol.: ...S. V. Mochernyi (vidp. red.) ta in. – K.: Vydavnychy tsestr “Akademiiia”, 2000. – 864 s.

3. Ekoseredovyshche i suchasnist. U 8 t. / S.I. Dorohuntsov, M.A. Khvesyk, L.M. Horbach ta in. T.8. Pryrodno–tekhnohenna bezpeka: Monohrafiia. - K.: Kondor, 2008. - 576 s.
4. Polishchuk N.V. Innovatsiini pidkhody do komparatyvnoho analizu rezultatyvnosti protsesu zdiisnennia kapitalnykh investytsii na okhoronu navkolyshnoho pryrodnoho seredovyscha: mizhderzhavnyi aspekt / N.V. Polishchuk // Innovatsiina ekonomika. - № 8. – 2013. – S. 163 – 167
5. Polishchuk (Buriennikova) N. V. Funktsionuvannia ekonomichnykh system: modeli skladovykh rezultatyvnosti: [monohr.] / N. V. Polishchuk. – Vinnytsia: Vinnytskyi natsionalnyi ahraryni universytet, 2010. – 396 s.
6. Revko T. V. Ekoloho-ekonomichna bezpeka rozvytku vodnoho hospodarstva ta napriamy yii zabezpechennia / T.V. Revko // Ekolohichni visnyk. - 2010. - № 2. - S. 107 – 112.
7. Fostolovych V.A. Elementy udoskonalennia systemamy upravlinnia pidpriemstvom v umovakh hlobalizatsii / V.A. Fostolovych // Ekonomichni nauky. Seriia «Oblik i finansy». Vypusk 12 (45). Chastyna 2. – 2015 - S. 250-261
8. Yarmolenko V. O., Polishchuk N. V. Skladovi rezultatyvnosti funktsionuvannia skladnykh system yak ob'iekty modeliuvannia / V.O. Yarmolenko, N.V. Polishchuk // Visnyk Cherkaskoho universytetu. Seriia Ekonomichni nauky. – Cherkasy: ChNU. – 2012. – №. 33. – S. 246.
9. Quality management tools [Elektronnyi resurs] Data dostupu 8.01.2016 r. // http://www.governica.com/Narz%C4%99dzia_zarz%C4%85dzania_jako%C5%99

ANNOTATION

CONCEPTUAL BASIS OF THE MECHANISM OF ECOLOGICAL AND ECONOMIC SYSTEM OF AGRICULTURAL ENTERPRISES MANAGEMENT AT THE MICROLEVEL

*FOSTOLOVYCH Valentyna,
Candidate of Agricultural Sciences,
associate professor of the Department of Economics and Analysis ,
Vinnytsia National Agrarian University
(Vinnytsia)*

The basic conceptual aspects of the system functioning are given in the article. The main properties of ecological and economic system of agricultural enterprise at the microlevel are determined. Instruments of influence on ecological and economic system and mechanism of improvement of agricultural enterprise management are presented. It is proved that through such instruments at different stages of management the company has extensive analytical capabilities, sufficient for quality management information database able to consolidate all the information flow is formed. Developed mechanism is a good guide for the management, which in any situation and in the required period based on real and actual analytical data enables rapid response to changing market conditions and it is focused on maximum economic, environmental and social effects.

Keywords: enterprise, economic efficiency, environmental aspects, ecological and economic system, property system, management tools.

Figure. 2. Lit. 9.

АННОТАЦИЯ
КОНЦЕПТУАЛЬНЫЕ ОСНОВЫ МЕХАНИЗМА УПРАВЛЕНИЯ ЭКОЛОГО –
ЭКОНОМИЧЕСКОЙ СИСТЕМОЙ СЕЛЬСКОХОЗЯЙСТВЕННЫХ
ПРЕДПРИЯТИЙ НА МИКРОУРОВНЕ

ФОСТОЛОВИЧ Валентина Анатольевна,
кандидат сельскохозяйственных наук,
доцент кафедры экономики и анализа,
Винницкий национальный аграрный университет
(г. Винница)

В статье обоснованы основные концептуальные аспекты функционирования системы. Определены основные свойства эколого-экономической системы сельскохозяйственных предприятий на микроуровне. Представлены инструменты влияния на эколого-экономическую систему и механизм совершенствования элементов управления сельскохозяйственным предприятием. Доказано, что благодаря таким инструментам на разных этапах процесса хозяйственной деятельности у предприятия появляются широкие аналитические возможности, формируется достаточная для качественного управления информационная база данных, способная консолидировать весь информационный поток. Разработанный механизм является хорошим ориентиром для руководства предприятия, который в любой ситуации и по необходимости на основе реальных и актуальных аналитических данных позволяет быстро реагировать на изменение условий рынка и ориентирован на максимальный экономический, экологический и социальный эффекты.

Ключевые слова: предприятие, экономическая эффективность, экологический аспект, эколого-экономическая система, свойства системы, инструменты управления.

Рис. 2. Лит. 9.

Інформація про автора

ФОСТОЛОВИЧ Валентина Анатоліївна – кандидат сільськогосподарських наук, доцент кафедри економіки та аналізу, Вінницький національний аграрний університет (21008, м. Вінниця, вул. Сонячна 1, e-mail: Fostolovich@mail.ru)

FOSTOLOVYCH Valentyna - Candidate of Agricultural Sciences, associate professor of the Department of Economics and Analysis, Vinnytsia National Agrarian University (21008, Vinnitsa, 3, Soniachna str., e-mail: Fostolovich@mail.ru)

ФОСТОЛОВИЧ Валентина Анатольевна - кандидат сельскохозяйственных наук, доцент кафедры экономики и анализа, Винницкий национальный аграрный университет (21008, г. Винница, ул. Солнечная 1, e-mail: Fostolovich@mail.ru)

